

SZŐRMENTŐ

Abban a kisvárosban, ahol éltünk, nagyapám álszakállkereskedést tartott fenn. A boltban volt természetesen álbajusz is, meg minden nembéli igényesnek paróka avagy vendéghaj. A jó öregúr különös gondossággal tartotta számon készletének minden darabját: a göndörített svéd álszakállat éppúgy, mint a balról fényesedő, ám jobbra csapott magyaros bajuszt, melyet állítólag egy nyugalmazott színész hagyott ott letétben, amíg megvívja párbaját a Közhasznú Bank igazgatójával. Úgy látszik, a párbajt a pénzember nyerte meg, mert a színész már évek óta nem jelentkezett nagyapám tehetős boltjában. A pult mögött egy üvegvitrinben feküdt a legendás „Báthory-vendéghaj” – vörösesbarna, dús, kissé gyanús szagú emlék a város hajdani operettkorszakából. Nagyanyám ugyanis élt-halt az operettért, Mátray Rózsi vagy Kibédi Blaás Arnold a kedvencei voltak, de számontartotta azokat az epizódszereplőket is, akik rendszerint betértek hozzájuk egy „hódolói tojásrántottára”. A boltba rendszeresen betévedt a helyi postamester, aki nem volt ugyan színész, de oly hévvel hordta az álbajuszt, mintha minden levelet egy személyes dráma kísérne. Ő volt településünk és tespedésünk helytörténésze, aki fejben tartott minden adatot szakállal és bajusszal egybekötve is. Nagy művén már évek óta dolgozott, de amint lenni szokott, csupán az első mondatokig jutott el, és nem tudta, miként lehetne méltó és ünnepélyes modorban folytatni, amikor annyi dicstelen előd került elő kutatásai révén. Ráadásul valamennyi himpelléreknek közvetlen leszármazottai és rokonai is mind ott éltek a mi kis városkánkban. Ez aztán a pech.

Nagyapám, bár magán soha semmiféle arcszörzetet nem viselt – a természet őt meglehetősen simasággal áldotta meg –, mégis tekintélyt parancsolóan állt a bolt élén, mint egy különös stílusú divatdiktátor, aki bajuszokban gondolkodik, s a szakállat életformának tartja. A vásárlók vegyes népségből verődtek össze: volt ott egy félhivatásos illuzionista, akit minden újabb álszakáll viselése után más néven ismertek a környék korcsmaiban, s egy idős tanítónő, aki csupán a vendéghajak érdekeltségi körében mozgott, mivel „a fejtetői leplezés esztétikája – úgymond – el nem hanyagolható tényezője a tanári tekintélynek.”

A bolt sarkában állt egy fonott fotel, amelyben néha-néha megpihent a nagyapám, s közben egy fémtükörben igazgatta a kirakatba szánt bajuszot.

kat: volt ott huszárcacagányhoz illő kifent, karikába pödrött példány, s egy másik, melyet csak „a madám francia tragédiabajusza”-ként emlegettek, ámbátor senki nem tudta, ki volt az eredeti viselője, vagy miféle tragédiát kellett túlélnie egy ilyen szőrzettel az orra alatt. Nagyapám gyűjtötte az állszakállhoz illő nyersanyagot. Például a közeli ferences kolostor novíciusai, mikor tonzúrát nyíráttak maguknak, nagyapám előjogot formált a lenyírott elsőhajzatra, ezzel is bosszanthatta a többi parókakereskedőt és botcsinálta parkókakészítőket, különösen Szergej Tivornyenkót, aki Ruszinszkóból költözött a mi kis városunkba, azt hívé, itt mindenki gyorsan kopaszodó hajasbaba, akiknek azonnal kell egy vendégsörény a hitelkeltés érdekében. Szergej Tivornyenko, kinek neve mindig úgy hangzott, mintha egy szamovár köhögne, szentül hitte, hogy a hajpótlás a modern pénzügy és boldogság alapja. Műhelye fölött egy kifakult tábla hirdette: „Hajasabb Holnapokat!”, s bár parókái gyakorta szalmaszínűek és meglepően szögletesek és boglyaformát öltöttek eső után, ő váltig állította, hogy az anyag „francia import, csak kissé kontinentális az illata”.

A konkurencia ellenére nagyapám boltja inkább szellemi szalonként működött. Délutánonként összegyűlt benne három-négy helyi úr – legtöbbjük nyugdíjas pénztáros vagy nem gyakorló zongorista –, akik hajlandók voltak bajuszt próbálni és közben komolyan tanácskozni a kérdésről, vajon a pofaszakáll alkalmas-e bölcséleti hangsúlyozásra, vagy inkább a középkorú zsémbesség kifejezésének egy sajátos neme.

Néhanapján beült közējük egy rejtélyes alak is – nem volt kiszámítható felbukkanása, ezért aztán nem is várták, s így betoppanása meglepetést keltett, és némi feszélyezettséget is, amit a városi csúcspolgárság képviselői csupán másfél órás debatteri dübörgés után tettek félre. Az úriembert, mert az volt tetőtől talpig és szakállától hónaljiszőrzetéig, sőt, tovább is, de az illendőség tiltja, hogy nadrágjába benézzünk – csak a *Tanácsos* néven emlegették. Kalapját sosem vette le, s a fülcimpáján mindig egy apró gumidarabot viselt, amit saját állítása szerint „egy olasz bérgyilkos harapott le félreértésből”. Mikor? Mi célból? Azt sem tudták eldönteni, ha a bérgyilkosnak ízlett-e a tanácsos fülcimpája. De ezek csak másodrendű kérdések voltak. A tanácsos kizárólag kémálszakállakat vásárolt – feketét, szürkét s olykor barnásvöröset –, s mindegyikhez külön hanghordozást gyakorolt, mintha a szakáll maga követelte volna meg a stílust: hol alsó hangon mormogott, hol falzettben szavalt, hol pusztán csak hümmögött, mélyértelműen, mint aki titkokat őriz, de sose fogja őket kiadni, még a bajsza árán sem.

Egyszer, azon a napon, amikor a hó oly bőségesen hullott, mint a legtöbb gyermekkori emlékezésben, és a polgárok évtizedekig emlegették tisztelettel és kinyújtott tenyérrel, „ekkor hó esett nálunk”, mondogatták, a bádogtető meghajlott, s a város olyan volt, mint szétázott itatóspapír, belépett a boltba egy határozott állú, ám teljesen szemöldöktelen hölgy, aki rögtön úgy nézett körül, mint aki valami döntő és visszavonhatatlan ítéletet készül kimondani a berendezés vagy legalábbis a világegyetem fölött.

– Én egy kétsoros, de mégis bensőséges szakállat keresek. Olyat, amitől az emberek szorongani kezdenek tőlem, de mégis kíváncsiak, hogy mi okból – mondta, miközben egy hosszú szárú cigarettát tartott jobbujjában olyformán, mint aki mutatópálcával jelöli meg a földrész lelegegánsabb boltjait vagy bűnbarlangjait, ahol maga is nemegyszer megfordult. Nagyapámnak határozottan az volt az érzése, hogy a hölgyet már látta valahol, csak az nem volt világos, ha világháború előtt vagy Trianon után, egy délelőtti teraszon találkoztak. Nagyapám ritkán lepődött meg. A kétsoros bensőségeség épp azon kategóriák közé tartozott, amelyekre külön rekeszt tartott a régi fiókos szekrényben, a „Kétségek és Alakoskodás” felirat alatt. Elővett két példányt: az egyik finom, csíkos őszes volt, enyhe mahagóni árnyalattal, míg a másik mélyfekete, alul kissé kifelé pöndörödő szálakkal – afféle „látványosan hallgatag” típus.

– *Ez itt az „Alkalmatlan Tisztviselő” modell, ezt pedig „Később Minden Kiderül” néven tartjuk számon* – magyarázta nagyapám, miközben a hölgy már a kirakat tükréhez sietett a fekete darabbal. A próba közben háromszor változtatta meg a hangszínét, egyszer még spanyol akcentust is utánozott, végül a szakállat fejjel lefelé tette fel, és így szólt:

– *Ez most valamiért jobban működik.*

Végül mégsem vett semmit. Azzal távozott, hogy „Ez a város túl nyílt ahhoz, hogy én rejtelmes legyek”. A város, amelyben mindez játszódott, a maga módján elfogadta nagyapámat. Már amennyiben egy város képes megérteni valakit, aki minden reggel szintetikus ősz tincseket gőzöl a hátsó udvarban, miközben Schubertet füttyöl félhangosan. Elfogadták, mert ártalmatlannak tűnt, volt, aki azt állította, ő tartja vissza a polgárokat az igazi bolondériától, hisz a rendkívüli időkben félő, hogy eluralkodnék a környéken, a házasságokban és a hivatalokban is. Ám az elfogadásnak határa is volt. Például az önkormányzat sosem hívta meg ünnepi megemlékezésekre, még akkor sem, amikor a *Meg nem értett Mesterségek Napját* rendezték, sőt, volt, hogy a bolt elé egy céltalan virágtartót tettek ki, csak hogy eltakarja a kirakatban kiállított, „Nyugalmazott Vitéz” típusú, vörösesszőke szakállat.

Mintegy jelezték, ne lépjen ma ki, maradjon veszteg. Maradjon üzletében. Nagypám nem vette zokon, sőt, egyáltalán nem zavarta. Ő tudta, hogy nem mindenki akar elbújni – de sokaknak szükségük lesz rá, ha majd eljő az idő, legalább legyen miből álorcát választani.

(Ha szeretnéd, oh, nyájas könyvbarát, bővíthetem még egy különös vásárló történetével, vagy magával a várossal, amelyben ez az elbűvölően haszontalan, de lélekmelengető bolt működött. Nos, hogyan tovább?)

A feltett kihívást nem lehet figyelmen kívül hagyni, nem tekinthetünk el a folytatástól. Ha nem mondtam volna, városunk valahol a lengyel határ mentén volt (elégdjünk meg ennyivel), és tele volt lengyel és zsidó menekültekkel, akiket elfelejtettek valamiért visszatoloncolni.

Nagypám gyatrán, de beszélt lengyelül, tótul sokkal folyékonyabban, tűrhetően németül és jiddisül. Az üzlet megkövetelte a nyelvi rugalmasságot, a hirtelen váltásokat, a csudabogarak a világ minden tájáról egymásnak adták nagypám címét, üzletét gátlástalanul felkeresték. Bizalmat keltett, bizalommal közelítettek állszórzeti választékához, magához a bolt tulajdonosához sörözés vagy vodkázás nélkül is. Az öregúr amúgy sem ivott, ami abban a kisvárosban a furcsaságok közé tartozott, hiszen ott a bor- és sörvidék határán az emberek mindenivók voltak, és a csapszékek egymást kiegészítve és kioltva folytonosan az *itvágy*, a szomjas értelemtompítás szolgálatába szegődtek már jó régen. Az értelem pedig lassan kopott ki, igen csak ellenálló fajtaból vétetett városunk tarka közönsége.

Egy alkonyatkor, a nap már szinte teljesen alábukott a hegyek mögé, beállított a boltba zárás előtt pár pillanattal a Tanácsnok. Azelőtt soha nem váltottak egyetlen szót sem, nem is volt rá szükség, nagypám ugyanis leginkább figyelője maradt a szócsatáknak, adomáknak, nagy ugratásoknak, vadászkalandoknak, hatalmas hantáknak, s mindeközben kitalálta, kinek milyen pótszórzetre volna igénye, ha egyszer úgy fordul a kocka. Nagypám épp egy régi zizegő selyempapírt hajtogatott vissza a „Félig Ősz, Teljesen Kétes” feliratú rekeszbe, amikor a Tanácsos betoppant. Hosszasan, szótlánul nézegette a fiókok feliratait, a boltot teljesen felmérte értő szemmel, de nem kért semmit. Nagypám tudta, vevő, pláne ilyen komoly vásárlókkal jön ebben az órában, zárás előtt. Ilyenkor születnek a rendkívüli kérések, az emlékeztetes üzletek, ekkor pattan fel valamely titok órafedele. Már épp kikísérni készült, midőn T úr megállt az ajtóban, aztán visszafordult. Mozdulatában volt valami ünnepélyes határozatlanság, mint amikor valaki nem tudja, elbúcsúzott-e már, vagy még mondania kell valami végsőt, valami súlyosat. A Tanácsnok váratlanul lengyelül szólt hozzá: Wolster úr, meg-

bocsásson. – Proszę pana, nie złość się... – Akadna esetleg valamilyen... egyenruha? – kérdezte halkán, de metsző pontossággal. – „Német. Lehetőleg katonai, de... nem nagyon hivalkodó. Olyan, amitől az ember nem tudja, féljen-e, vagy csak összekapja magát, hisz bármi jöhet ezután.”

Nagyapám nem kérdezett vissza. Tudta, vannak idők, amikor a kérdéseket a szakállnak kell megválaszolnia, s az álruhának meg kell előznie minden magyarázatot.

– Van néhány darab a padláson – mondta röviden, majd eltűnt a hátsó kamra mögötti lépcsőn, amelyet rendszerint csak szőrszálak raktárként emlegettek, de valójában mindenféle különös múltak rakódtak egymásra. Rabolták az időt. A történelem megismételte önmagát e tárgyokban. A földrajz magamagát ábrázolta a sokféleség bő zavarában. A padláson, a régi, molyrágta kalapok és szalagszegélyes parókadobozok között, egy hosszúkás ládában feküdt néhány különös egyenruha. Ezeket még az öreg Holländer kapitány hagyta ott, aki egyszer azt állította, a nagy háború végén Berlinből jött, máskor meg, hogy egy miskolci színpadon játszott főhadnagyot – már senki sem tudta, mi az igazság, csak azt, hogy egyszer egy lakodalomban a menyasszony is azt hitte róla, hogy hivatalos vendég, holott csak a nadrágja volt félelmetes.

Nagyapám lehozott három darabot: egy szürke Wehrmacht-típusú zubbonyt rendfokozat nélkül, de mély mellzsebekkel, mintha titkokat tárolna bennük. A másik karján egy SS-tiszt egyenruhája himbálózott, de eltávolított rangjelzésekkel, mintha sosem tartozott volna senkihez. Honnan szerezhette? Biztos nem a csepűrágó segédszínész ruhatárából. Végül egy gyűrött, civil ruhára emlékeztető zsakett, amelyhez egy bajor sapka járt – egykori vasúti alkalmazott viseletének tűnt, de kétséges, hogy valaha valóban vonat közelében járt.

A Tanácsos hosszasan nézte őket. Az SS-zubbonyhoz nem nyúlt, csak biccentett: Ez túl konkrét. És a konkrétum mindig árulás. Zdrada, erősítette meg. A szürke zubbonyt azonban óvatosan a vállára vetette. Nem gombolta be, csak magára terítette, mint aki a múlt súlyát próbálja lemérni, mielőtt elbírná.

– Ez jó – mondta. – Ez elég német ahhoz, hogy zavarba ejtsen, de elég kopott ahhoz, hogy tiszteletet ébresszen.

A próba után leült a fonott fotelba, ahol nagyapám szokott ejtőzni. Komolyan nézett maga elé, majd megszólalt, hangja most már nem volt sem tanácsos, sem tanácstalan – inkább valami köztes hangszín, mint egy korlátozottan titkos jelentés:

– Egy városba megyek, ahol még mindig jegyzik a múltat, de csak olyan formában, mintha egy színdarabot próbálnának újra és újra, mindig más szereplőkkel. Ott nekem... *az árnyék*nak kell lennem. Nem a főszereplőnek. Csak annak, aki emlékeztet valamire, amit senki sem akar elfelejteni. De tilos kimondani. És elhoznám magammal.

A zubbonyhoz egyetlen dolgot kért még: egy félig kihúzott bajuszt, olyat, amilyenről nem lehet eldönteni, leborotváltak-e, vagy csak sosem nőtt ki egészen. Hitleres is lehet, mondta kissé nevetve. Nagypám elővett egy ilyen darabot is, „Átmeneti Tekintély” néven tartotta számon, diktátoroknak ajánlva, tette hozzá magában – alig volt észrevehető, mégis különösen emelte a viselője komolyságát. A komor tekintet súlyát.

A Tanácsos fizetni akart, de nagypám nemet intett.

– Ez már nem üzlet. Ez szereposztás.

A Tanácsos bólintott, megigazította a gallért, kissé húzogatta a derekán a zubbonyt, majd még egyszer a tükör elé állt. Csak annyit mondott:

– Ha visszajövök, hozok egy történetet vagy néhány jó embert. Ha nem, akkor csak ez marad: egy kérdés formájú ruha, egy sosem létezett rendfokozat.

Aztán kilépett. Az eső már nem esett, de az utca olyan nedves csendben állt, mintha a város visszatartotta volna a lélegzetét.

Nagypám a háború után kapott egy angol nyelvű levelet. Mi már akkor visszatértünk Kolozsvárra. Nagypám nem tudta rászánni magát arra, hogy visszamenjen abba a szepességi kisvárosba. Én jártam ott egyetemi hallgató koromban. Semmi különös. Még az öreg üzletét sem találtam meg, pedig számtalanszor precíz helyrajzi támpontokkal kicövekelve elmondta, hol állott, kik voltak a szomszédai, hány lépés onnan a városháza. Senki sem hallott Wolster úrról.

Ja igen, a levél. Abban két lengyel zsidó, férj és feleség közölték, hogy rokonuk Wladislaw Rakovsky-Raeder, der Rath oder Doradca, 1943. május 24-én, miután őket kimentette a łódzi gettóból, dev tűzharcba keveredett az SS-sel, és hősi halált halt. Úgy tudni. Emléke legyen áldott! Jitgádál v'jitkádás s'mé rábá!... Baruch Adonaj... Köszönet mindenért, Herr Wolster.

Azt hiszem, azért a nőért vállalt ennyi áldozatot, tudod, aki a nagy házasságban végül semmit sem vásárolt.